

A szeretet gyakorlása és tanítása¹

Közismert kérdésekről szólni kockázatos, mert könnyen unalmasakká válhatunk, ha sokak által ismert gondolatokat, tapasztalatokat ismétlünk, ugyanakkor hálás feladat is, mert lehetőséget ad tévhitek eloszlatására. A *szeretet* kérdése is azok közé a témák közé tartozik, amelyekről mindenkinek van elképzelése. Fontosnak tartom a szeretet fogalmának teológiai² tisztázását, mert képzeletünkben számtalan hamis közhely, félreértett tapasztalat társul hozzá, amelyeket szükséges időről időre felülvizsgálni, átszűrni és átértelmezni.

A legújabb tanügyi reform is időszerűvé teszi a kérdést a nevelők számára. Az új oktatási modell szerint az ismeretközlő oktatás helyett a képességfejlesztést kell előtérbe helyezni. Viták pergőtüze övezi az oktatási reformot, amelynek vázlatos ismertetése is szétfeszítené ennek a tanulmánynak a kereteit. Az oktatási rendszertől függetlenül azonban, a jó tanár a pusztán adatközlésen túl minden időben törekedett arra, hogy a tanítványok értékes ismereteket sajátítsanak el képességek, hozzáértések szintjén. Az európai uniós szabványok szerinti reformtörekvések sokféle képességről beszélnek, de a *szeretet képessége* legfeljebb rejtetten van jelen a célkitűzésekben. A nevelőknek nem szabad mostohagyermekként kezelni a szeretet kérdését, mert ezáltal az egész társadalom szegényebb volna. A szeretet össztársadalmi kérdés. A modern lélektani kutatások is igazolják a szeretet fontosságát. A magyar nyelven elérhető szakirodalom szerint is a pusztán érzelmi, a tévhit szerint irányíthatatlan indulatoknak, érzéseknek is meg lehet találni akarati síkon a megfelelő vezérlőpályáit, azaz létezik érzelmi intelligencia is.³

Mi a szeretet? Válaszoljunk gondolatban a kérdésre, ábrázoljuk is egy képzeletbeli rajzra. Feltételezem, hogy legtöbben meleg, élénk színnel egy szívet rajzolnának a papírra, és úgy határoznák meg a szeretetet, mint érzélem. A szeretet fürkészése közben szinte természetesen, hogy az ember szeretete, szerelme tárgyait is felidézi emlékezetében. A lehetséges emlékképek sora kimeríthetetlen: lehet az a szülők ráncoktól barázdált vagy gyermekek/unokák hamvas arca; lehet a kedves lángoló tekintete; lehet a szülőház vagy – ha mégoly parlagi is – lehet egy habos torta, vagy egy tál gőzölgő lencse. Mi mindenre mondja az ember, hogy: *szeretem!* Tagadhatatlan az is, hogy e tárgyak kapcsán sok pozitív érzélem tör elő a keblekből, de vajon a szeretet tényleg nem más, mint merő érzélem? Van szebb, jobb a világon, mint egy érzelemdús szív?

Senkit sem szeretnék kiábrándítani, de ki kell mondanom, hogy a *szeretet*, amelyről a Szentírás beszél, *nem érzélem, nem az indulatok tobzódása*. Beszél a Biblia az érzések játékaról is, pl. Péter Krisztusnak arra a kérdésére, hogy *Szeretsz-e engem?*, habozás nélkül igennel felel⁴, holott egy korábbi tettével, a szenvedés éjszakáján rácafolta előbbi válaszára, hiszen háromszor is elárulta Mesterét⁵, egy vad indulat, a félelemérzet elfojtotta benne a szeretet kibontakozását. A szeretet, amelyről Isten szól nem az emberi tudat érzelmekért felelős tartományát, hanem az akarat birodalmát célozza.

A szeretet felszólításként, parancs formájában érkezik az emberhez. A törvény sum-mája, a nagy parancsolat lényege az, hogy: *szeresd az Urat...és szeresd felebarátodat*.⁶

Fennmaradt egy történet a két híres törvényt magyarázó rabbiról, Sammairól és Hillélről. A hagyomány szerint az első elkergette azt a pogányt, aki csak azzal a feltétellel volt hajlandó prozelitává (pogányból zsidóvá) válni, ha megtanítja a Tórára⁷ annyi idő alatt, ameddig képes fél lábbon állni. Az utóbbi köztudottan kevésbé szigorú tanító volt, és a felebarát szeretetével summázta a törvényt, amikor a türelmetlen jelöltnek ennyit mondott: „Ami neked nem tetszik, azt ne tedd felebarátodnak sem. Ez az egész Tóra, minden más csak magyarázat. Eredj és tanuld meg!”

¹ Ez a tanulmány a XII. Bolyai Nyári Akadémia keretén belül a vallásánárok számára megrendezett székelyudvarhelyi továbbképző tanfolyamára készült.

² A teológiai vizsgálat remélhetőleg azokat az olvasókat sem riasztja vissza, akik kételkedéssel fogadják a világnézetileg nem semleges leírásokat. A szeretet sokféleségének érzékeltetésében a mai magyar nyelv valamivel gazdagabb számos idegen nyelvhez viszonyítva, mert különbséget tud tenni az erotikus töltetű *szerelem* és a *szeretet* között. A szeretet további osztályozása rendjén a pszichológia *valódi, altruisztikus, azaz önzetlen szeretet*ként írja le azt, amit a teológia *felebaráti szeretet*nek (görögül: *αγαπη-αγαπή*) nevez. Az utóbbi abban különbözik a szeretetnek a világi pszichológia által leírt tökéletes formájától, hogy alanya sohasem tekintheti a szeretet cselekvését önérdemnek, hanem tettével túl kell utalnia önmagán, rá kell mutatnia Istenre, a szeretet eredeti forrására.

³ Lásd Daniel Goleman: *Érzelmi intelligencia*, Budapest, 1997, Háttér.

⁴ János 21, 16.

⁵ János 18, 12–27.

⁶ 5 Mózes 6, 5; 3 Mózes 19, 18b; Máté 22, 37–40.

⁷ A Tóra jelenti általában a törvények összességét, útmutatást, szűkebb értelemben Bibliánk első öt könyvét, azaz I–V. Mózes.

Jézus a felebarát fogalmát a nemzetjárásról egyértelműen kiterjesztette minden egyes emberre, származástól függetlenül. Gondoljunk az irgalmas szamaritánus példázatára⁸, amellyel Jézus a felebarát fogalmát magyarázta. A szeretetet jogosan igénylő minden embertársban felebarátot kell látni, még akkor is, ha az illetőt kényelmetlen szeretni, sőt akkor is, ha ez az ember az ellenség. A szeretet parancsa oly módon a legnagyobb, hogy felfüggeszti minden más parancsolat érvényességét (pl. az irgalmas szamaritánusról szóló példázatban a pap és lévita tisztasági törvényeit helyezné hatályon kívül a szenvedő megmentése érdekében), és felette áll minden más emberi érzésnek is. Egy közel-keleti háború idejéből mesélik, hogy egy örmény keresztyén nővér egy magatehetetlen mohamedán katonában felismerte családjá gyilkosát, saját meggyalázóját, de mindennek ellenére beadta neki az életmentő gyógyszert. Tettét egyszerűen azzal indokolta, hogy Krisztus még az ellenség szeretetét is megparancsolta, márpedig valakinek az életét megmenteni szeretet a javából.

A fentiekkel összhangban egy kortárs pszichológus, elsősorban az ember lelki szükségleteire összpontosítva, a következőképpen ír a valódi szeretetről: „A szeretetet úgy definiáltuk, mint az én akaratlagos kiterjesztését a magunk vagy más lelki fejlődésének érdekében. A valódi szeretet akaratlagos, nem emocionális. Aki valóban szeret, azért teszi, mert így döntött, függetlenül attól, hogy a szeretet érzelme megvan-e benne. Ha igen, annál jobb, de ha nem, az elkötelezettség, az akarat még mindig megvan, s révükön gyakoroltatik a szeretet. [...] *A valódi szeretet nem lenyűgöző érzélem, hanem elkötelezettség, megfontolt döntés.*”⁹ (Kiemelés tőlem: L.P.S.)

Természetesen az sem közömbös, hogy ki milyen módon cselekszi a szeretetet. Sokféle jeles emberi cselekedetet ismerünk, amelyek erkölcsösnek hatnak, de mégis híjjával vannak a szeretetnek. Pál apostol hiperbolákat (túlzó kifejezéseket) használ a *szeretet himnuszában* annak érzékeltetésére, hogy a szeretet hiánya okozta űrt semmi nem „fedezi el”: *ha angyalok nyelvén szól is..., de szeretet nincs benne, senki és semmi*¹⁰. Ravasz László¹¹ szemléletesen fogalmaz ezzel kapcsolatosan: „Érezzük, hogy akiben nincs szeretet, annak nyelveken beszélése önző, rajongás; tudománya felfuvalkodott intellektuális gőg, csodatevése varázslat, igehirdetése vak fanatizmus, áldozata rajongó zelotaság – megannyi tört, vetelt erény. Mindezzel a kegyelmi ajándékokat eltorzítjuk és visszaélünk vele.”¹² Vigyázzunk, mert e tekintetben a „legjobbknak, legkülönbeknek” is szükségük van az önvizsgálatra. Keresztyén pszichológusok tollából elretentő példáit olvashatjuk az ún. „hívó családoknak”. Tanárok, papok, vallásos, templomjáró szülők kisiklott életű gyermekeinek szenvedésére, tévelygésére gyakorta jóval egyszerűbb a magyarázat, mint gondolnánk, egy szóba sűrítve: *szeretetlenység*. Szüleik, előljáróik, akiktől élni tanultak sok példás cselekedettel jeleskedtek, csak éppen szeretet nélkül. A parancsot végre lehet hajtani kötelességszerűen vagy szabadon. A szeretet parancsának kötelességszerű teljesítése torz cselekedeteket, kívül csillogó, belül üres tetteket eredményez. Ezek szerint az igazi szeretet mégiscsak valamiféle érzélem, és nem akarat? Akarat, de olyan akarat, amelyhez *egy életérés, az öröm* társul. Miféle öröm? A hit öröme, annak a hitnek az öröme, amellyel az ember tudja, érzi, ráeszmél, hogy Isten szereti őt, és ezért viszont akarja szeretni Teremtőjét azáltal, hogy szeretetét megosztja embertársaival. Amennyiben a szeretet cselekedetei hitből fakadnak és nem félelemből, a környezet is megérzi, megérti a hozzá társuló örömet, és ameddig a kényszerűség keserűsége betegé teszi, addig az öröm felvidítja a lelket.

Az istenhittől elvonatkoztatva is arany szabály, hogy a gyermeknevelés szeretet nélkül lehetetlen vállalkozás. A tanítás folyamatának legegyszerűbb műveletei is visszajára fordulhatnak, ha hiányzik belőlük a szeretet mozgatórugója.

Sören Kierkegaard, a XIX. századi dán teológus-filozófus csodálatos írásában, *A szeretet cselekedetei*¹³ című könyvében úgy határozza meg a szeretet tetteit, mint amelyek nem öncélúak, nem mások tetszését célozzák, hanem Istenre mutatnak. Véleménye szerint a legszebb emberi cselekedetek is a hiábavalóság jegyében fogantak, ha nem képesek túlulni önmagukon, ha nem Istenre mutatnak.

A másik véglet, ha valaki folyton Istenről beszél, a teremtő iránti szeretetét szajkózza, de a felebarátját képtelen szeretni, a mellette állót észre sem veszi. „Istennel való kapcsolatunk világon belül található valóságok közvetítésével jön létre. A transzcendens létező iránti nyitottságunknak meghatározott »tárgyra« van szüksége, valamilyen meg kell kapaszkodnia, hogy ne zuhanjon a semmibe. Konkrétan ez azt jelenti, hogy világon belüli partnerre van szükségünk. Ezért mondhatjuk, hogy Istenhez való igazi kapcsolatunk helye a *felebarát szeretete*. Az ember Isten iránti szeretetének meg kell testesülnie, s ez konkrét, evilági tettet igényel – ezt hangsúlyoztuk az eddigiekben. Ez még inkább érvényes a kegyelem rendjére. A felebarát iránt tanúsított szeretet az egyetlen tett, amely az embert a

⁸ Lukács 10, 25–37.

⁹ M. Scott Peck: *Úttalan utakon*. Budapest, 1990, Láng. 99.

¹⁰ I Korintus 13

¹¹ A XX. század egyik legkiválóbb magyar református teológusa, kitűnő szónok, sikeres egyház-politikus.

¹² Ravasz László: *Az Újszövetség magyarázata II.*, Budapest, 1991, Református Zsinati Iroda Sajtó-osztálya. 131.

¹³ Sören Kierkegaard: *Works of Love*. New Jersey, 1995, Princeton University Press.

világ fogható valóságához közelíti, egyúttal mindent felülmúló transzcendens és kegyelmi úton hozza tudomásunkra, ki az Isten.”¹⁴

Az előbbi mondatot egy hasonlattal szeretném nyomatékosítani. Isten szeretete olyan, mint egy kiapadhatatlan fényforrásból kiáradó fény. A fény légüres térben is terjed, de tudjuk, hogy csak szilárd anyaggal találkozva válik láthatóvá. Isten szeretete olyan, mint egy távoli csillag fénye, amely mindaddig láthatatlan a sötét világűrben, ameddig egy bolygó felülete vissza nem tükrözi. Az emberek olyanok az isteni szeretet számára, mint a bolygók a fény útjában, és ahogyan pl. a földön szétárad a nap fénye és melege, úgy válhat az isteni szeretettel találkozó ember maga is szeretet-forrássá, ha visszatükrözi, szétárasztja az isteni szeretetet. A világűrben azonban vannak „fekete lyukak” is, amelyek elnyelik a fényt, így a hasonlat teljessége kedvéért beszélnünk kell a „fényelnyelő, szeretetpusztító” embertípusról is. A tanárnak, nevelőnek mindenképp szeretetforrásá kell válnia a gyermekek számára, de ezen túlmenően azt is észre kell vennie, ha valamelyik gyermek képtelen visszatükrözni a szeretetet. Az ilyen helyzeteket csak kitartó, türelmes munkával lehet orvosolni, és a teljes gyógyuláshoz esetenként a tanár segítőkészsége nem is elegendő, hanem csapatmunkát, a nevelők, a család, szükség esetén szakorvos együttes közreműködését igényli.

A XX. század közepének egyik meghatározó pszichológusa volt Erich Fromm. Világnézeti szempontból meglehetősen összetett kérdés volna behatárolni személyét és életművét, ugyanilyen sokszínű a rá hivatkozók tábora is. Egyik főműve: *A szeretet művészete*.

Írásában osztályozza az emberi szeretetet, az elvonatkoztatott apai szeretetet feltételhez kötöttnek nevezi, az anyait feltétlennek, és az isteni szeretetet a kettő arányos ötvözetének tekinti. Különösen tanulságos a szeretet cselekvő jellegéről írt okfejtése. „Az adás tényezőjén kívül a szeretet cselekvő jellegét az is nyilvánvalóvá teszi, hogy mindig, minden formájában tartalmaz bizonyos alapelemeket. Ezek a *törődés*, a *felelősség*, a *tisztelet* és az *ismeret*.”¹⁵

A szeretet *törődés* jellegét a Jónás Könyvének történései segítségével érzékelteti. A bibliai történetben a próféta mindaddig képtelen megérteni, hogy Isten miért szereti a pogány Ninivét, ameddig el nem hervad a növény, amelynek lombjai alatt hűsült. A hitvány tökféle pusztulása is fájdalmat okoz, hogyne gondolna Isten féltő szeretettel a városra, amelyet gondviselt. „Isten azt magyarázza Jónásnak, hogy a szeretet lényege »fáradni« valamiért és »nevelni« valamit, hogy szeretet és fáradtság elválaszthatatlanok. Az ember azt szereti, amiért fárad, és azért fárad, amit szeret.”¹⁶

A *felelősség* fontosságának híres példája, amikor Isten számon kéri a gonosz indulatokkal küszködő Káintól testvére hollétét. Kérdéssel válaszol – „Avagy őrzője vagyok én az én testvéremnek?” –, felelete elhárítja a felelősséget, márpedig, ahol nincs felelősség, ott szeretet sincs, és a szeretetnélküliség logikus következménye volt a ször-nyű tett, az élet kiontása. (1 Mózes 4, 7–8)

A szeretet harmadik alkotóeleme a *tisztelet*. „A tisztelet nem félelem és nem bámulat, a respektus szó gyökerének (*respicere*, megnézni) megfelelően azt a képességet jelenti, hogy valakit olyannak lássunk, amilyen, hogy tudatában legyünk egyszeri egyediségének.”¹⁷

Fromm a szeretet negyedik összetevőjének az *ismeretet* tekinti, és a következőképpen határozza meg: „...az az ismeret, amely a szeretet jellegéhez tartozik, nem áll meg a felszínen, hanem a lényegig hatol. Csak akkor lehetséges, ha képes vagyok rá, hogy ne csak magammal törődjem, és a másik személyt a maga mivoltában lássam.”¹⁸

Ismerni valakit olyanfajta fáradozást jelent, amely nem látványos tettekben nyilvánul meg, hanem csendes odafigyelést igényel. Az ezredforduló emberének állandó időkrízise leginkább az emberközi kapcsolatokat sújtja. Az egymás megismerése időigényes feladat, ezért sokan inkább a kézzelfogható haszonnal járó és könnyebben számonkérhető cselekedeteket részesítik előnyben. A tanár nagyot vét, ha a gyermekeket nem szereti eléggé, és fukarkodik a megismerésükre szánt idővel. Az osztály alapos ismerete által ki lehet küszöbölni sok felesleges bonyodalmat, netán életre szóló sérüléseket.

Tisztelni és *ismerni* a szeretetnek két olyan összetevője, amely közelebb visz a bibliai *nagyparancsolat* megértéséhez is. A felszólítás, hogy „szeresd, mint önmagadat”, nemcsak azt jelenti, hogy ne légy önző, ne csak magadat szeresd, hagyj másnak is helyet, de sokak esetében – akik még nem tették meg – azt az első lépést jelenti, hogy tanulj meg szeretni, azaz tisztelni, ismerni önmagadat. A régi görögök egyik leg-bölcsőbb mondása, amelyet a delphoi Apollón-jósda bejáratánál olvasni, így szól: γνωσι σεαυτον (gnóti szeauton), azaz *ismerd meg önmagad*. Az ember

¹⁴ Karl Rahner: *Hit, Szeretet, Remény*, Budapest, 1991, Egyházforum. 205. (Karl Rahner a XX. századi római katolikus teológia egyik legkiemelkedőbb egyénisége.)

¹⁵ Erich Fromm: *A szeretet művészete*, Budapest: Háttér Kiadó, 1993 (eredeti 1950), 39–42.

¹⁶ Uo.

¹⁷ Uo.

¹⁸ Uo.

önmaga megismerése közben számtalan erényt és számtalan hibát fedez fel. A keresztyén teológia szerint lényegtelen, hogy a mérleg nyelve melyik irányba mozdul el, mert a legfontosabb az a felfedezés kell hogy legyen, miszerint túl vétken és erényen minden ember Isten teremtménye, és az élet ajándék. Isten az embereket arra teremtette, hogy dicsősé-gének tükrözői, szeretetének továbbadói legyenek a földön. A másik ember megismerésének rendjén is elengedhetetlen követelmény, hogy a megismerőhöz mért másságán és egyediségén túl meglássák benne teremtményi mivoltát, amelynek értékét az esetleges hibák sem tehetik semmissé. E felfedezések után többé semmiféle elválasztásnak, kirekesztésnek nincs helye. Egyik kortárs magyar gondolkodó találóan ír erről: „A szeretet nem bekebelez, hanem a Másik személyességét mint különbözőségét őrzi és táplálja. Ez a különbözőség nem távolságként realizálódik, hanem a Másik szabad elfogadásában valósul meg. *A szeretet távolság nélküli különbözőség.*”¹⁹ (Kiemelés tőlem: L.P.S.) A másság ingerlő mivolta egyik legősibb jellemzője az emberi életnek. A már említett őstörténet, Káin és Ábel esete egyúttal azt is mintázza, mennyire nehezen tud megküzdeni az én a másikban tapasztalt különbözőséggel. Káinnak nem sikerült feldolgoznia Ábel másságát, ennek következménye volt a testvérgyilkosság, amelyet Isten azzal büntetett, hogy Édentől keletre, Nód földjén kellett letelepednie, amely szó szerint „nyugalom nélküli” földet jelent. Az iskola az ifjakat tagadhatatlanul sok hasznos ismerettel tarisznyázza fel, de az értelem pallérozása mellett nélkülözhetetlen a lelki folyamatok ápolása is. Az elemi osztályokban különösen fontos, hogy a betűvetés fortélyai mellett a gyermekek lelkét fogékonyra tegyék a szeretetre, egymás elfogadására. Csodákat művelhet egy ügyes tanító, és általában hálásak is a tanártársak, ha ún. jó osztályközösség érkezik a felső ciklusba. A vallástanárok és irodalomtanárok a tanított tárgynak köszönhetően kiváltságos helyzetben vannak a szeretetre nevelés tekintetében. Osztályfőnökként azonban minden tanárnak megadatik, hogy közvetlenül szorgalmazza az emberi kapcsolatok kiépítését, gondozását. Közvetett módon, függetlenül a tantárgy milyenségétől, minden tanár példakép a gyermekek számára, cselekedetei elárulják, hogy képes-e szeretettel viszonyulni környezetéhez. A rossz iskola „Nód földjére” száműzi a gyermekeket, a nevelő egyik fontos feladata, hogy a gyermekeknek megmutassa azt az utat, amely nem az örök nyugtalansághoz vezet, hanem kiegyensúlyozott, békés emberi kapcsolatokhoz. A jó iskola az egyének, a családok, egész társadalmunk lelki egészségének letéteményezője lehet.

A másik ember elfogadása (amely nem azonos hibáinak kritikátlan el-fogadásával) tagadhatatlanul nehéz feladat. Előbb meg kell küzdeni a kételyekkel, le kell gyűrni az előítéleteket, el kell oszlatni a félelmeket. Buszozás közben sokkal egyszerűbb megbízni egy másik emberben, hiszen minden utas ezt teszi, amikor teljes mértékben ráhagyatkozik a buszvezetőre, és önfeledten figyel az út menti tájat. Az emberi kapcsolatokban, amidőn a másik ember meztelen valóságával, szükségleteivel, szeretetigényével kellene szembenézni, az ember könnyen meghátrál, és képtelen az önátadásra. Különösen nehéz hinni a szeretetben azoknak, akik sohasem tapasztalták mások részéről. A tanárnak komoly kihívást jelent, ha egy gyermek családja afféle lélek-sivatag, ahol a szeretetlenség pusztító szelei tombolnak. A gyermek, akit környezete lelkileg kisémmizett, akit számtalanszor becsaptak, képtelen ráhagyatkozni másokra, képtelen nyitott lenni mások irányában. A közösségi életre alkalmatlannak mutakozó gyerekeket gondatlan tanárok kényelemszeretete gyakran leírja, azzal a mentséggel, hogy kezelhetetlen. Természetesen anyagi vetületei is vannak a kérdésnek, hiszen a tanárok többsége rég többet dolgozik az alulfizetett napi nyolc óránál, és pszichológusra is csak néhány kiemelt iskolának futja. Égető oktatáspolitikai kérdés, hogy a tanári munka társadalmi megbecsülését helyreállítsák és a megfelelő munkakörülményeket biztosítsák. Az egyes nevelőt azonban semmi sem mentesíti annak a nemes feladatnak az elvégzésétől, hogy fogékonyak kell lennie a gyermekek lelki rezdüléseire, és segítenie kell őket a szeretet lépéseinek begyakorlásában. Buszon mindenki utazott, de a szeretet modelljét nem mindenki tapasztalta. „Aki tehát nem lép erre az útra, az talajtalan mélységbe zuhan, s az élete végén elhangzó isteni ítélet csak azt nyilvánítaná ki, ami máris megtörtént: szeretet nélkül az ember saját végessé-gének és egoizmusának poklába zuhan”²⁰ – mondja K. Rahner.

Az eddig elhangzottakkal vannak, akik azonosulni tudnak, másoknak újszerű-en vagy egyenesen idegenül hat. Erich Fromm is figyelmeztette a vészterhes évszázad embereit, hogy a szeretetet tanulni kell. Megnehezíti a tanulást, ha közben fegyverek dörögnek, népek esnek egymás torkának, nincs harmonikus családi élet, feje tetejére áll a társadalom, és az értékrend megváltozik, *de az ifjaknak előjoga és a nevelőknek szent kötelessége hogy tanulják, tanítsák a szeretetet.* Az ember hajlamos a leegyszerűsítésre, nemcsak a víz keresi a legrövidebb utat, nemcsak a villanyáram törekszik a legkisebb ellenállás irányába, de az emberi törekvések is keresik a legkönnyebbnek tűnő megoldásokat. Kézenfekvő kérés, hogy „Mutass valakit, akit érdemes, és könnyű szeretni, és megteszem”, pedig „a szeretet elsősorban nem egy meghatározott személyhez fűződő viszony, a szeretet *magatartás, a jellem beállítottsága,* amely meghatározza az illető személy viszonyulását, nem a szeretet egy bizonyos »tárgyához«, hanem a világ egészéhez.

¹⁹ Gáspár Cs. László: A személy megismeréséről (Kísérlet a hit – szeretet – remény filozófiai rekonstrukciójára). In www.vein.hu. 10.

²⁰ Rahner: i. m. 208.

[...] A legtöbb ember mégis azt hiszi, hogy a szeretet a tárgyon múlik és nem a képességen. [...] Aki nem érti, hogy a szeretet aktivitás, a lélek ereje, az azt hiszi, hogy semmi másra nincs szükség, csak meg kell találni a megfelelő tárgyat – és aztán megy minden magától.”²¹ A szerelmi fellángoláshoz, az alkalmi kalandokhoz talán valóban elegendő megtalálni egy csinos lányt vagy fiút, de a felebaráti szeretethez ennél több szükséges. Kamaszkorban a testiség kérdése hangsúlyozottan előtérbe kerül. Az ifjak fejlett igazságérzete hamar kiszűri, ha a tanár álszenteskedő módon próbál kitérni az tanítványok számára létfontosságú kérdések elől. A kamasz határozottan elutasítja az óvodás korban jól bevált tabukat és tiltásokat, csakis akkor hajlandó elfogadni a fel-nőttek tapasztalataiból eredő tanácsokat, ha magyarázatokat is kap hozzájuk. Az ifjak párbeszédigényét érdemes kihasználni, így a szeretet témakörével kapcsolatban is fontos időt szánni a valós tények és a tévhitik tisztázására. Rá lehet mutatni, hogy milyen szomorú látvány, amikor valaki egy életen át „talpig felfegyverkezve” várja a megfelelő alkalmat, de az idő múltával az élesnek hitt fegyverek elkopnak, a vonzó külső eltorzul, a fényes karierről kiderül, hogy igencsak kopottas, talán a csábításhoz használt dagadó pénztárca vásárlói értéke is kétes, a mézes-mázás beszéd is inkább visszataszító. Milyen szomorú, amikor valaki szeretetének kelléktárát csinosítja, folyton célloz, de mindig mellé lő... Az ilyen emberek nem tudják, hogy éppen az a baj, hogy célloznak, válogatnak, tárgyat keresnek, holott *a valódi szeretet éppen a céltalanságban tud kibontakozni, akkor tud megvalósulni, ha életformává válik.*

²¹ Fromm: i. m. 63–66.